

Buddha a Sokrates. Polárně protikladná hnutí lidské evoluce a jejich sloučení Kristem Ježíšem.

Rudolf Steiner

Basilej, 18. září 1912

Chtěl bych dnes obrátit Váš pohled zprvu na dva obrazy z lidského vývoje posledních tisíciletí, které si můžeme představit naším duchovním zrakem. Chtěl bych zprvu zaměřit Váš pohled na něco, co se událo asi uprostřed a ke konci pátého století před Kristem. Je to sice všechno známé, ale chceme, jak řečeno, jednou k tomu obrátit náš duševní pohled. Přihlížíme, jak Buddha shromáždil kolem sebe v Indii množství žáků, množství přívrženců a jak z toho, co se zde odehrálo mezi Buddhou a jeho přívrženci, jeho žáky, vzešlo ono velké, mocné hnutí, které zaznívalo v Orientu po staletí, vyvolávalo mocné vlny a přineslo bezpočtu lidí vnitřní spásu, vnitřní osvobození duše, povznesení a vědomí lidství. Chceme-li charakterizovat, co se zde událo, potom potřebujeme tak říkajíc jen obrátit zřetel na hlavní přínos Buddhova učení a Buddhova působení.

Život, tak jak ho člověk na zemi může vykonat ve své zemské inkarnaci, je utrpení, je ovlivněn tím, že člověk následkem svých inkarnací podléhá touze po stále nových inkarnacích. Cíl hodný usilování je osvobodit se od této touhy po znovuvtělení, uhasit v duši vše, co vyvolává pud, vniknout do fyzické inkarnace, abychom konečně vystoupili do takového bytí, v němž již duše necítí nutkání být spojena s fyzickými smysly, fyzickými orgány, s bytím, vystoupit, jak se to nazývá, k nirvāně.

To je velká nauka, proudící ze rtů Buddha, že život by byl utipením, a že by člověk musel najít prostředky, aby se osvobodil od utrpení, aby mohl být účasten nirvāny. Chceme-li najít výraz, abychom v nám běžných pojmech výrazně vylíčili, jaký impuls leží v tomto Buddhově učení, tu se asi může říci: Buddha vedl pohled svých žáků silou a mocí své individuality k zemskému bytí a pokusil se jim z nekonečné plnosti svého soucítění dát prostředky, aby jejich duše se vším, co v nich je, vyzdvihl z pozemského do nebeského, vyzdvihl lidské myšlení, lidskou filosofii ze zemské do nebeské. To je to, co můžeme postavit jako vzorec, chceme-li důrazně a opravdu označit impuls, vycházející z mocného kázání Buddha v Benares. Tak vidíme Buddhu shromažďujícího žáky kolem sebe, kteří k němu věrně lnou. Co zpozorujeme v duších těchto učedníků? Co se zvolna stává jejich vyznáním? Že všechno snažení lidské duše přece musí směřovat k tomu, být osvobozen od touhy opětných zrození, osvobozen od náklonnosti k smyslovému bytí, hledat zdokonalení sebe sama, tím že se osvobodíme od všeho, co nás spojuje se smyslovým bytím, a spojíme se se vším, co nás spojuje s naším božsky duchovním původem. Takové pocity žily v Buddhových žácích: osvobodit se od pokušení života, souviset se světem pouze pomocí duchovně vzařujících pocitů duše, které se prožívají v soucitu, jinak ale vycházet z úsilí po duchovním zdokonalení, zbavit se potřeb, souviset pokud možno nejméně s tím, co ostatní zevní lidi spojuje s bytím. Tak putují tito Buddhovi žáci světem, tak spatřují účel a cíl svého žakovství u Buddha.

A sledujeme-li století, v kterých se buddhismus rozšiřuje, a zeptáme se: co žilo v šířícím se buddhismu, co žilo v duších, v srdcích jeho přívrženců? Tak obdržíme odpověď: tito lidé se obraceli k vysokým cílům; ale ve středu všeho jejich myšlení, cítění a vnímání žila velká postava Buddha, zřetel na vše, co řekl tak strhujícími, významem naplněnými slovy o osvobození od bolestí života. Uprostřed všeho myšlení a vnímání žila po staletí obsáhlá, objímající, mocná autorita Buddha v srdcích jeho následovníků. Co vyslovil Buddha, platilo těmto žákům, těmto následovníkům za svaté slovo.

Odkud to přišlo, že Buddhovým žákům a následovníkům tato Buddhova slova platila jako poselství ze samého nebe? Důvodem k tomu bylo, že tito žáci a následovníci žili ve víře, ve vyznání, že tehdy pod stromem bodhi zasvitlo v duši Buddhově pravé poznání světového bytí, vzářilo do ní světlo, slunce vesmíru. Záleží na této náladě, která žila v srdcích Buddhových žáků, Buddhových následovníků, na posvátnosti této nálady, na jedinečnosti, na charakteru této nálady. Chceme to vše postavit před náš duchovní zrak, abychom se učili porozumět, co se zde stalo půl století před mystériem na Golgotě.

Nyní pohlédneme na jiný obraz světových dějin. Vzhledem k trvání doby vývoje lidstva je to, co je přibližně navzájem vzdáleno asi o jedno století, možné opravdu označit za současné. Zde jedno století nepřichází v úvahu, jedná-li se o tisíce a tisíce let vývoje lidstva. Proto můžeme říci: i když obraz, který si nyní chceme postavit před naši duši, sice nastává o jedno století později, tak je přece téměř současný s událostí, kterou jsme právě označili za Buddhovu událost.

V pátém století před Kristem vidíme jinou individualitu ve starém Řecku sbírat pozvolna okolo sebe žáky a přívržence. Opět je to dlouho známá skutečnost. Ale abychom pochopili vývoj posledních století, je dobré uvědomit si obraz této individuality. Vidím Sokrata ve starém Řecku shromažďujícího okolo sebe žáky. A abychom v této souvislosti mohli jmenovat Sokrata, potřebujeme vzít v úvahu obraz, který načrtl o Sokratovi velký filosof Platon, a co pak se zdá v podstatě být potvrzeno také velkým filosofem Aristotelem. Stačí vzít v úvahu, že Platon načrtl obraz Sokrata v tak pronikavém způsobu a můžeme potom také říci: od Sokrata vycházelo hnutí na Západě. A kdo má před očima celý charakter kulturního vývoje na Západě, přijde k tomu, že pro vše západní bylo rozhodujícím to, co můžeme nazvat sokratovským prvkem. I když tento sokratovský element na Západě se vyvíjel ve vlny světových dějin slaběji než buddhistický element na Východě, tak můžeme přece vytvořit paralelu mezi Sokratem a Buddhou. Ale žáky a mládež Sokrata musíme zvláštním způsobem charakterizovat jinak, jak žáky Buddhy. Může se říci: vše, co charakteristicky odlišuje Západ a Východ, vyvstává zřetelně před námi, všimneme-li si základního rozdílu mezi Buddhou a Sokratem.

Sokrates shromažďuje žáky okolo sebe. Jak se cítí vzhledem ke svým žákům? Jeho umění v chování se ke svým žákům bylo nazváno uměním duchovní porodní báby, protože to, co žáci věděli, co se měli učit, chtěl vynášet ze samých duší žáků. Své otázky dával tak, že vlastní vnitřní základní nálada žákovy duše se dostala do pohybu, že vlastně nepřinášel žákům něco ze sebe sama, nýbrž vše vyzískal ze žáků samých. Poněkud suchý, střízlivý prvek sokratovského světového názoru a mínění o světovém umění přichází odtud, že Sokrates vlastně apeloval na samostatnost, na původní vlastní rozum každého žáka, když chodil se svým zástupcem, sice trochu jiným způsobem, ale přece jen podobně ulicemi Athén jako Buddha táhl po cestách se svými žáky. Ale zatímco Buddha zvěstoval, co obdržel osvícením pod stromem bodhi, zatímco po staletí působilo to, co přijal z duchovního světa a potom opět nechal proudit na své žáky tak, že v žácích dále žilo to, co žilo v Buddhovi, nečinil Sokrates nejmenší nárok na to, aby žil dále jako "Sokrates" v srdcích svých žáků. Když stál před svými žáky, nechtěl nikdy něco přenášet ze sebe do duší svých žáků, nýbrž chtěl přenechat jim samým, aby to, co měli, vyzdvihli ze sebe. Ze Sokrata nemělo přejít nic do žákovských duší, vůbec nic. Nelze nalézt větší rozdíl než mezi Buddhou a Sokratem. V duších Buddhových žáků měl zcela žít Buddha. V duších Sokratových žáků mělo žít tak málo ze Sokrata, jako v dítěti se projevuje nebo žije něco, co mu přídala porodní bába. U žáků Sokrata se měl objevit duchovní prvek pomocí duchovního porodního umění Sokratova, člověk spoléhající na sebe sama, z člověka vyvést to, co je v člověku samém. To chtěl Sokrates.

Tento rozdíl mezi Sokratem a Buddhou mohli bychom ještě také charakterizovat těmito slovy. Chtěl-li by hlas z nebe sdělit, čeho měli žáci Buddhovi skrze Buddhu dosáhnout, byl by asi mohl říci: rozžehňte v sobě to, co žilo v Buddhovi, abyste mohli nalézt pomocí Buddhy cestu k duchovnímu bytí! A kdybychom chtěli podobným způsobem charakterizovat, co chtěl Sokrates, museli bychom říci: Sokrates chtěl ke svým žákům zvolat: staň se tím, čím jsi!

Nemusíme si říci, postavíme-li si tyto dva obrazy před duši: před námi zde stojí dva vývojové proudy vývoje lidstva, dva vývojové proudy, které ale mají polární postavení? Dotýkají se opět určitým způsobem znovu; ale dotýkají se jen na nej- zazších koncích. Nesmíme ty věci spolu promíchat; musíme je charakterizovat v jejich rozlišnosti a potom ukázat, kde přece jen je možná jednota. Myslíme-li na Buddhu postaveného před žáka, tak musíme říci: snaží se - poznáte to z řeči Buddhy - nejvznešenějšími slovy v stále se vracejících opakováních - a ta jsou nutná, nemohou se vynechat při opětném vydání řeči Buddhy - v duších učedníků zapálit to, co je nutné, aby byl veden vzhůru k duchovním světům s pomocí toho, co sám prožil pod stromem bodhi. A slova jsou zvolena tak, že z nich zní odvrácení se od země jako nebeský projev z nebeského světa, ze rtů, které zde mluví pod bezprostředním dojmem, který vzešel z osvícení a který chtějí opakovat.

A jak si můžeme představit vzájemný vztah mezi Sokratem a jeho žáky? Ten je takový, že Sokrates říká žákovi, když se pokouší objasnit mu poměr člověka k Božství na nejprostších rozumových úvahách všedního dne, jak má myslet, jaké jsou logické souvislosti. Žák je odkázán všude na věčnost, všednost a má používat to, čeho může dosáhnout obyčejnou logikou, aby si získal poznání. Jen jednou se zdá Sokrates růst do takové výše, kde, řekněme, mluví jako Buddha ke svým žákům. Jednou se tak objevuje, když jde vstříc smrti. Tehdy, když mluví o nesmrtnosti duše bezprostředně před svým odchodem ze života, tehdy mluví ovšem jako nejvyšší osvícenec; ale mluví opět také tak, že vše, co říká, může být pochopeno pouze, když se obrátí zřetel k jeho celému osobnímu zážitku. Proto to jde tak k srdci, mluví nám tak do duše, když si všimneme platónské rozmluvy o nesmrtnosti duše, kde Sokrates říká asi toto: nesnažil jsem se celý svůj život získat pomocí filosofie to, čeho lze jako člověk dosáhnout k osvobození se od světa smyslů? A nyní, kdy moje duše bude brzy osvobozena od všeho smyslového, neměla by radostně vniknout do duševního živlu? Neměl bych radostně proniknout do toho, po čem jsem vždy vnitřně toužil, když jsem se snažil filosofovat?

Kdo může pochopit tuto řeč Sokratovu v Platonově "Phaedonu" v celém jejím rozpoložení, ten se cítí bezprostředně vpraven do vjemu, jaký vychází ze vznešených nauk Buddha, tehdy když Buddha mluví k srdcím žáků. A můžeme potom říci s ohledem na polární rozdíl obou těchto osobností: na jednom zvláštním bodě se zvedají tak, že vychází najevo jednota také v polární rozdílnosti. Obrátíme-li pohled k Buddhovi, potom objevíme: vcelku jsou řeči Buddhovy takové, že můžeme říci, že onen vjem, který máme při rozmluvě Sokratově o nesmrtnosti duše, máme během všech řečí Buddha. Mám na mysli rozpoložení, napětí duše. Ale to, co se vždy rozlévalo nad jinými Sokratovými řečmi, které stále směřovaly k tomu přivést člověka k jeho vlastnímu rozumu, to nacházíme u Buddha zřídka, ale tu a tam přece; občas to zaznívá. Formálně cítíme něco jako přemístěnou sokratovskou rozmluvu, když jednou chtěl Buddha objasnit žákovi Sonovi, že není dobré přebývat jen ve smyslovém bytí a jen souviset se smyslovou existencí nebo jen žít jako staří sebet- rýznitelé, nýbrž že je dobré zvolit střední cestu. Zde stojí Buddha proti žákovi Sonovi a říká mu asi toto: "Hleď, Soňo, budeš moci hrát dobře na loutnu, jsou-li struny loutny příliš povoleny?" - "Ne," musí říci Soňa, "nebudu moci dobře hrát na loutnu, jsou-li struny příliš volně nataženy." - "Nuže dobře," říká Buddha Sonovi, "budeš moci dobře hrát na loutnu, jsou-li struny příliš napjaty?" - "Ne," musí říci Soňa, "nebudu moci dobře hrát na loutnu, jsou-li struny loutny příliš napjaty." - "Tedy kdy," míní Buddha, "budeš moci dobře hrát na loutnu?" - "Když struny loutny nejsou ani příliš volně ani příliš silně napjaty," odpovídá Soňa. "A tak," míní Buddha, "je to také s člověkem. Člověk nebude moci získat všechny poznatky, když propadne příliš silně smyslovému životu; a také nepřijde ke všem poznatkům, když se jen sebetřízní vzdálí od všeho bytí. Střední cesta, kterou se musíme dát při napjatých strunách loutny, musí být také nastoupena s ohledem na náladu lidské duše."

Můžeme říci, že tento rozhovor Buddha s žákem Soňou by se mohl stejně dobře stát Sokratovi, neboť tak mluvil s výzvou na rozum Sokrates ke svým žákům. Co jsem Vám právě vyprávěl, je "sokratovským rozhovorem", který vedl Buddha se svým žákem Soňou, ale takový rozhovor je u Buddha tak vzácný, jako je vzácný u Sokrata jmenovaný rozhovor o nesmrtnosti duše, tak jak ho vedl před svou smrtí se svými žáky.

Stále je nutné zdůraznit, že k pravdě přijdeme, jen když tímto způsobem charakterizujeme. Je snadnější charakterizovat, když by se asi řeklo: vývoj lidstva jde vpřed velkými vůdci, tito velcí vůdčové hlásají v podstatě vždy totéž, jen v různých formách a všichni jednotliví vůdčové lidstva jsou svými slovy jen výtvozem jednoho. Zcela jistě, je to pravda, ale tak triviální, jak jen možno. Záleží na tom, abychom se namáhali poznat věci, abychom hledali jednotu a rozdíly, abychom věci charakterizovali podle jejich rozdílnosti a z rozdílu teprve hledali vyšší jednotu. Tato metodická poznámka musela být již jednou učiněna, protože je něčím, co s ohledem na duchovní pojednání odpovídá všeobecně životu. Může se tak lehce říci: všechna náboženství obsahují jen jedno, - abychom se pak vydali toto "jedno" charakterizovat a řekli: všichni ti různí zakladatelé náboženství podali jen v různé úpravě totéž. Ale je to nekonečně triviální, i když tato charakteristika se děje ještě tak krásnými slovy. Přitom přijdeme sotva k něčemu, jako když bychom chtěli charakterizovat předem pouze dle abstraktní jednoty dvě takové postavy jako Buddha a Sokrata a nebyla by hledána polární rozdílnost. Jakmile je ale vrátíme k jejich myšlenkovým formám, brzy lidé poznají, o co se jedná. Pepř a sůl, cukr a paprika jsou přísady stojící na stole pro pokrmy; jsou všechny "jedno", totiž přísady do pokrmů. Ale nikdo nebude chtít tyto jednotlivé přísady činit navzájem stejnými a např. pepř nebo sůl místo cukru sypat do kávy. Co je v životě nepřijatelné, to nemáme také přijímat v duchovních věcech. Nemáme to přijímat, když se řekne, že Krišna nebo Zarathuštra, Orfeus nebo Hermes by byli v podstatě jen různé úpravy "jednoho". To je bezcenné pro vážné a pravdivé charakterizování, jako když se řekne: pepř a sůl, cukr a paprika jsou různé úpravy jedné podstaty, přísady do jídel. Záleží na tom, abychom takovým metodickým věcem opravdu rozuměli a nechopili se pohodlnějšího před pravdivým.

Pohlédneme-li na tyto dvě postavy Buddha a Sokrata, jeví se nám jako dva rozdílné, polárně sobě postavené výtvoře vývojových proudů lidstva. A zatímco tyto dva proudy opět spojíme ve vyšší jednotu, jak jsme ukázali, můžeme k nim připojit také třetí, u kterého máme také co činit s velkou individualitou, okolo níž se shromažďují žáci a učedníci: Krista Ježíše. Obrátíme-li zřetel na žáky a učedníky, kteří se okolo něho shromažďují, především na nejbližší žáky, na těch dvanáct, potom nám říká zvláště také Markovo evangelium něco o vztahu Mistra k jeho žákům s veškerou zřetelností, to jsme právě charakterizovali na jiném poli u Buddha a Sokrata. S veškerou možnou zřetelností. A ten nejzřetelnější výraz, nejvýstižnější, shrnující výraz, který to je? Je to ten, který nám říká následující. Kristus jde vstříc zástupu - to se nám ozřejmuje vícekrát - který ho chce slyšet. Mluví k tomuto zástupu, mluví k němu, jak říká evangelium, v podobenstvích nebo v obrazech. Naznačuje - co je také v Markově evangeliu tak velkolepě a prostě vyličen - určité hluboce významem naplněné skutečnosti světového dění a vývoje lidstva pomocí podobenství, pomocí obrazů. A je potom řečeno: když byl se svými důvěrnými žáky samotěn, tak jim tyto obrazy objasňoval. Jednou je nám dán v Markově evangeliu zvláštní příklad jak mluvil v obraze k zástupu a jak to potom objasňoval důvěrným žákům.

"A učil je mnoho v podobenstvích a řekl jim ve své nauce: Slyšte! Hle, vyšel rozsévač sít. A stalo se, že když sil, padla některá zrna na cestu, a přišli ptáci a snědli je. A jiná padla na kamennou zem, kde nebylo mnoho půdy, rychle vzklíčila, protože neležela hluboko v půdě. A když vyšlo slunce byla spálena a uschla, protože neměla kořeny. A jiná padla do tmí; a trní vzrostlo a udusilo je, nedala plody.

A jiná padla na dobrou půdu a přinesla plody, vzešla a rostla a nesla plody třicetkrát a šedesátkrát a stokrát. A řekl: kdo má uši k slyšení, slyš!" /Marek 4, 2 - 9/. Zde máme úplný typ toho, jak Kristus Ježíš učil. O Buddhovi nám bylo řečeno, jak učil, a o Sokratovi nám bylo řečeno, jak učil. O Buddhovi můžeme v naší západní řeči říci: povznášel to, co lidé prožili pozemského nahoru k nebeskému. O Sokratovi se často mluvilo tak, že celou jeho tendenci správně vystihneme, když řekneme: snesl filosofii z nebe dolů na zemi, protože se dovolával bezprostředního zemského rozumu. Můžeme si udělat jasný obraz o tom, v jakém vztahu byly obě tyto individuality ke svým žákům.

Jaký vztah měl nyní Kristus Ježíš ke svým žákům? Jinak stál před zástupem: ten učil v podobenství; jinak stál ke svým žákům, kteří s ním byli důvěrnější: jim vykládal podobenství, to znamená, co mohli pochopit, co je nasnadě pro uchopení lidským rozumem. Musíme tedy mluvit složitěji, chceme-li charakterizovat způsob Krista Ježíše. Buddhovy nauky jsou charakterizovány charakteristickým rázem společným všem jeho naukám, proto máme také jen jeden druh jeho žáků, kteří bezprostředně náleží k Buddhovi. Také jen jednoho druhu jsou žáci Sokrata, neboť celý svět může tvořit žactvo Sokratovo; a opět také jednoho druhu je vztah Sokrata k jeho žákům. Postoj Krista Ježíše je zde dvojitý: jiný k důvěrným žákům, jiný k zástupům. S jakou okolností to souvisí?

Chceme-li poznat s jakou okolností to souvisí, musíme si ujasnit celý nastávající bod obratu dob, který zde máme před naší duší pro dobu mystéria na Golgotě. Končí doba, kdy staré jasnozření bylo všeobecnou lidskou vlastností. Čím více jdeme zpět v lidském vývoji, tím více přicházíme do časů, v nichž staré jasnozření bylo všeobecným lidským majetkem, kdy lidé nahlíželi do duchovních světů. Jak nahlíželi? Nahlíželi do nich tak, že jejich zření bylo viděním světových tajemství v obrazech, v nevědomých nebo podvědomých imaginacích, snové jasnozření v snových imaginacích, ne v takových rozumových pojmech, v jakých si dnes člověk dělá jasno, chce-li poznávat. Co je dnes věda, ale také co je dnes obecně srozumitelné myšlení, co je střízlivý rozum a soudnost, to se v oněch starých časech nevyskytovalo. Stál-li člověk proti zevnímu světu, tak mu stál proti tím, že ho viděl; ale nečlenil ho do pojmů, neměl logiku, o věcech nemyslel v kombinacích. Pro dnešního člověka je to dokonce těžké si to představit, protože dnes přemýšlíme o všem. Ale starý člověk takto nepřemýšlel. Chodil okolo věcí, díval se na ně, vtiskl si obrazy a vysvětlením mu bylo to, co v mezitavech mezi bděním a spánkem viděl v snově imaginativním světě. Tehdy viděl obrazy.

Představme si to konkrétněji. Představme si starého člověka, že by pozoroval před mnoha a mnoha tisíciletími okolní svět. Bylo by mu nápadné, že by zde byl nějaký učitel, který by svým žákům něco vysvětloval. Tehdy by starý člověk přistoupil a naslouchal by, jaká slova učitel řekl svým žákům. A bylo-li by zde přítomno více žáků, poslouchal by, jak jeden přijímá slova opravdu vroucně; jiný je také přijímá, ale nechá je brzy odeznít; třetí je tak zaujat svým sobectvím, že neposlouchá. Starý člověk by rozumově např. tři takové žáky srovnat nemohl. Ale když byl v mezitavech mezi bděním a spánkem, potom mu přišel opět celek jako obraz před duší. Potom by např. mohl vidět něco, jak jde rozsévač, rozhazuje setbu - to by opravdu mohl vidět jako jasnozřivý obraz jednu sadbu vrhá do dobré půdy, ta zde dobře vzejde; druhou sadbu vrhá do horší půdy, třetí do kamenité půdy. Z toho, co padne na druhou půdu, vzejde méně, a z toho, co padne na třetí půdu, vůbec nic. Starý člověk by neřekl jako dnešní člověk: jeden žák přijímá slova, jiný je vůbec nepřijímá atd. Ale v mezitavech mezi bděním a spánkem uviděl obraz, tady viděl vysvětlení. A jinak by o tom nikdy nemluvil. Kdybychom se ho zeptali, jak si vysvětluje vztah učitele k žákům, tak by vypravoval svůj jasnozřivý snový obraz. To byla pro něho realita, ale také vysvětlení věci. Tak by mluvil.

Nyní měl zástup, který stál před Kristem, sice již jen poslední zbytky ze starého jasnozření, ale duše byly ještě schopné k naslouchání, mluvilo-li se v obrazech o původu bytí a lidstva. A jako k někomu, kdo si ještě udržel poslední dědictví starého jasnozření a vnesl ho do obvyklého duševního života, tak mluvil Kristus Ježíš k zástupu.

A kteří byli ti důvěrní žáci? Slyšeli jsme, jak se oněch dvanáct skládalo ze sedmi synů matky Makabejců a z pěti synů Mattatiáše. Slyšeli jsme, jak byli vyvýšeni celým starohebrejským národem k silnému zdůraznění nesmrtelného Já. Byli skutečně prvními, které si Kristus Ježíš mohl vyvolit, aby se dovolával toho, co žije v každé duši, co žije tak, jak by to mělo být novým výchozím bodem k vytvoření lidství. Mluvil k zástupu, zatímco předpokládal, že rozumí tomu, co se uchovalo jako dědictví ze starého jasnozření; ke svým učedníkům mluvil tak, že mohl o nich předpokládat, že jsou prvními, kteří již mohou pochopit něco z toho, jak my dnes mluvíme k lidem o vyšších světech.

Během celé měnící se doby bylo tedy vyžadováno, aby Kristus Ježíš mluvil různým způsobem, když mluvil k zástupu, a když mluvil k těm, kteří byli jeho důvěrnými žáky. Těch dvanáct připoutaných k němu, staví doprostřed zástupu. Co mělo být v nastávající době všeobecným lidským majetkem, chápat, chápat rozumem to, co se vztahuje na vyšší světy, na tajemství lidského vývoje, to bylo úlohou užšího kruhu žáků Krista Ježíše. Při výkladu podobenství pro své žáky mluvil - uvažte jen vše, co zde řekl - možno říci, také sokratovskými slovy; neboť to, co zde řekl, vynášel ze samotné duše každého žáka, jen že Sokrates se více omezoval na zemské poměry, řekněme na obecnou logiku, zatímco Kristus Ježíš mluvil o duchovních věcech. Ale mluvil o duchovních věcech sokratovským způsobem, když mluvil ke svým důvěrným žákům. Když Buddha mluvil ke svým žákům, potom mluvil tak, že jim objasnil duchovní věci, ale objasnil je tak, jak to poskytovalo osvícení, jak to tedy dal jen pobyt lidské duše ve vyšších světech. Když mluvil Kristus k zástupu, potom mluvil tak, jak to prožila obyčejná lidská duše v dřívějších dobách ve vyšších světech. Mluvil k zástupu, chtělo by se říci, jako populární Buddha; ke svým důvěrným žákům mluvil jako vyšší Sokrates, jako spiritualizovaný Sokrates. Sokrates vynášel navenek z duší svých žáků individuální zemský rozum; Kristus vynášel z duší svých žáků navenek nebeský rozum.

Buddha dal svým žákům nebeské osvícení. Kristus dal zástupu zemské osvícení ve svých podobenstvích. - Prosím Vás, vezměte tyto tři obrazy: tam v zemi Gangu Buddha se svými žáky - protějšek Sokrata; tu v Řecku Sokrates se svými žáky - protějšek Buddha. A potom tato podivuhodná syntéza, toto podivuhodné spojení čtyři až pět století později. Zde máte před Vaší duší zákonitý průběh vývoje lidstva na jednom z největších příkladů.

Vývoj lidstva jde krok za krokem dále. Mnoho z toho, co bylo léta uváděno na prvních stupních duchovně-vědeckého poznání mohlo by se mnohému stát jakoby nějakým druhem teorie, jakoby druhem pouhého učení. Tak např. jistě mnozí mysleli, že něco takového je pouhou naukou, pouhou teorií, když se mluvilo o tom, že lidskou duši máme chápat jako spolupůsobení duše citivé, rozumové a duše vědomé. Jsou jistě lidé, kteří rychle usuzují. Vždyť jsme to přece zažili, že se ještě rychleji odsuzuje, ještě rychleji, než usuzují ti, kteří zprvu něco takového, kde jsou takřka jen načrtnuty první tahy pro další vývoj, již to pro sebe přijímají za hotovou věc.

Jsou ještě také zcela jiné úsudky. A je již dobře, jsou-li také anthroposofové upozorňováni na způsob, jak by se nemělo myslet. Mnohdy se setkáváme s hrubými příklady, jak nemáme myslet, o čem se ale nemnozí lidé domnívají, že se tak myslet může. Dnes ráno mně někdo vypravoval roztomilý příklad zvláštního způsobu myšlení. Užijí ho jen jako příklad, ale jako jeden z oněch příkladů, které je třeba si zapsat opravdu do duše, protože jako anthroposofové máme poznávat nejen nezpůsoby světa, ale máme činit něco pro stále pokračující zdokonalování duše. Proto, používám-li jako příklad to, co mi dnes ráno bylo řečeno, neděje se to z osobních důvodů, nýbrž z důvodů všeobecných, duchovních.

Tedy mi bylo vypravováno: v jisté oblasti Evropy je jeden muž, který dal tisknout před dlouhou dobou nejnevhodnější věci o tom, čemu je vyučováno ve Steinerově "Theosofii", nebo o způsobu, jak se vůbec chová k duchovnímu hnutí. Nuže dnes bylo jedné osobnosti vytknuto, že známý této osobnosti - totiž právě uvedený muž - dal něco takového vytisknout. A co řekla ta osobnost? "Ano, tento můj známý začíná nyní nejudilovnějším způsobem studovat dílo Dr. Steinera". Ale před lety vydal svůj úsudek a nyní se to vezme za omluvu, že nyní začíná věci studovat! To je možné myšlení v našem hnutí. Budoucí doby, které o tom budou jednou dějepisně psát, nadhodí otázku: vyskytlo se vůbec kdy něco takového, že někomu napadlo, aby řekl jako omluvu o člověku, který před lety vyslovil svůj úsudek o nějaké věci, že se s onou věcí nyní začíná seznamovat?

Tyto věci patří k anthroposofické výchově a dostaneme se dále, teprve když se opravdu jednou stane všeobecným úsudkem, že takové věci musí být nemožné uvnitř anthroposofického hnutí, musí být zcela nemožné. Neboť patří k vnitřní poctivosti, že tímto způsobem nemůžeme vůbec myslit. V poznání pravdy nemůžeme učinit ani jeden krok, když takový úsudek vůbec může být vyneset. A je povinností anthroposofů tyto věci zpozorovat, nepřecházet je bez citu a mluvit o "všelidské lásce". Ve vyšším slova smyslu je necitelné k nějakému člověku, když mu něco takového odpouštím. Neboť ho tím karmicky odsuzujeme k ztrátě charakteru a významu po smrti. Upozorníme-li ho na něco takového, ulehčíme mu jeho existenci po smrti. To je hlubší význam věci.

Tak nesmí být také vzato na lehkou váhu, když především je prostě prohlášena pravda: lidská duše se skládá ze tří článků, z duše citivé, rozumové neboli rozumové srdečnosti a z duše vědomé. Během let se již ukázalo, že taková věc má mnohem hlubší význam než jen jako prosté systematické rozdělení duše. Bylo již probráno, že v poatlantické době se postupně vyvíjely jednotlivé kultury: stará indická, pra-perská, egyptsko-chaldejská, řecko-latinská a potom naše. A bylo ukázáno, že podstatu babylonsko-chaldejsko-egyptské kulturní periody je nutné hledat v tom, že tehdy opravdu duše citivá prodělala zvláštní vývoj. Právě tak máme v řecko-latinské době zvláštní kulturu duše rozumové neboli rozumové srdečnosti a v naší době kulturu duše vědomé. Takový je náš vztah k těmto třem kulturám. Tak působí na výchovu a vývoj samé lidské duše. Tyto tři články duše nejsou něčím vymyšleným, nýbrž něčím, co je zde živoucí a co se postupem času postupně vyvíjí.

Ale vše musí spolu souviset. Dřívější musí být vždy převzato do doby pozdější a zrovna tak musí být v dřívějším obsaženo to pozdější. V které kulturní periodě žijí Buddha a Sokrates? Ve čtvrté poatlantské epoše. Zde uvnitř stojí, zde, kde duše rozumová neboli duše rozumové srdečnosti se zvláště uplatňuje. Oba tu mají své poslání, svou úlohu. Buddha má tu úlohu, aby kulturu duše citivé z předchozí epochy, z třetí, uchoval do čtvrté. Co hlásá Buddha, co přijímají Buddhovi žáci do svých srdcí, to je to, co má svítit z třetí poatlantské kulturní periody, která byla kulturní periodou duše citivé, do čtvrté, do doby duše rozumové, duše rozumové srdečnosti; takže tedy doba duše rozumové a rozumové srdečnosti, čtvrté poatlantské kulturní periody bude prohrátá, prožehnuta, prozářena Buddhovou naukou, tím, co přinesla doba duše citivé, která byla ještě prostoupena jasnozřením. Buddha je velkým konzervátorem kultury duše citivé dovnitř kultury duše rozumové, duše rozumové srdečnosti. - Jaké poslání náleží trochu později vystupujícímu Sokratovi?

Sokrates stojí stejně tak v době duše rozumové, rozumové srdečnosti. Dovolává se jednotlivé individuality člověka, na to, co teprve může vzejít v našem pátém kulturním období. Má vnést v ještě abstraktní formě dobu duše vědomé do doby duše rozumové neboli duše rozumové srdečnosti. Buddha uchovává to minulé. Proto se jeví to, co zvěstuje, jako hřejivé, zářivé světlo. Sokrates vnáší to, co je pro něho budoucnost, co je charakteristickým pro dobu duše vědomé. Proto se to jeví v jeho době jako něco střízlivého, jako prostě rozumové, suché. - Tak se společně vsunují do čtvrtého kulturního období třetí, čtvrté a páté; třetí uchovává Buddha, páté je předjato Sokratem. Západ a Východ jsou tu proto, aby tyto dvě rozdílnosti přijaly; Východ aby přijal velikost minulých časů; Západ se zaměstnává předjímáním do dřívější doby toho, co má vyjít později.

Je to velká cesta prastarými dobami lidského vývoje, v nichž Buddha vždy vystupoval jako bodhisattva, až do doby, kdy tento bodhisattva vystoupil ke stupni buddhi. Je to velká, nepřetržitá doba, která končí s Buddhou a která také skutečně končí tím, že Buddha prožívá svoji poslední zemskou inkarnaci a již se nevrátí dolů na zem. Je to velká doba, která se tehdy skončila tím, že přenesla z prastarých dob to, co byla kultura duše citivé třetí poatlantské kulturní periody a této nechala opět zazářit. Čtete "Buddhovy řeči" z tohoto hlediska, potom obdržíte správnou hodnotu nálady a potom dostane pro Vás tento vstup doby duše rozumové neboli rozumové srdečnosti snad ještě zcela jinou hodnotu. Potom s ohledem na Buddhovy řeči řekněte: v nich je přece vše tak, že to mluví bezprostředně k lidské srdečnosti; ale v pozadí je něco, co se zbavuje této srdečnosti a náleží vyššímu světu. Proto také onen zvláštní, pro obyčejného rozumového člověka pohoršlivý rytmický pohyb v opakováních Buddhovy řeči, který právě začneme chápat, když z fyzického přejdeme do éterného, které je nejbližší nadsmyslovou úrovní za smyslovým světem. Kdo zde rozumí, co vše působí v éterném těle, které je za fyzickým tělem, ten také pochopí, proč mnohé v řečích Buddha se stále více a více opakuje. Vlastní náladu Buddhových řečí jim nesmíme odnímat odnětím opakování. Abstraktně myslící lidé věřili, že dělají něco dobrého, když vyjmuli jen obsah a vyhnuli se opakováním. Jde ale o to, nechat vše tak, jak to podal Buddha.

Když nyní pozorujeme Sokrata, ještě zcela bez veškeré bohaté látky, která je od té doby k dispozici v přírodovědeckých lidovědeckých objevech, když pozorujeme, jak Sokrates přistupuje k obyčejným věcem, potom má ten, který ho dnes zkoumá s oporou přírodovědecké látky, ve všem sokratovskou metodu. Je hledána a je také žádána. Je to velká cesta začínající u Sokrata a jde až do naší doby a bude stále získávat na dokonalosti.

Tak máme jeden proud vývoje lidstva, který jde až k Buddhovi a tam se končí; a máme jiný proud, který začíná Sokratem a jde do daleké budoucnosti. Sokrates a Buddha stojí vedle sebe takřka jako dvě jádra komety, je-li toto přirovnání dovoleno: světelný ocas komety Buddha se klade okolo jádra a ukazuje daleko, daleko do neurčitých dálek minulosti; světelný ocas u Sokrata se rovněž klade okolo jádra a svítí daleko, daleko do neurčitých dálek budoucnosti. Dvě rozcházející se komety jdoucí opačnými směry, jejich jádra současně svítí, to je obraz, který bych chtěl použít pro to, jak stojí Sokrates a Buddha vedle sebe.

Přešlo půl tisíciletí a nastalo jakési spojení obou těchto proudů Kristem Ježíšem. Již jsme to charakterizovali tím, že jsme si uvědomili některé skutečnosti. V této charakteristice budeme zítra pokračovat, abychom si zodpověděli otázku: jaké je poslání Krista Ježíše, máme-li je správně charakterizovat s ohledem na lidskou duši.